

KAROLINA BUCKA

BRĄZOWA SIEKIERKA Z TULEJKĄ I USZKIEM Z KURCEWA, POW. STARGARDZKI

BRONZE SOCKETED AXE WITH A LOOP FROM KURCEWO, STARGARD COUNTY

Słowa kluczowe: epoka brązu, Kurcewo, siekierka brązowa, siekierka z tulejką i uszkiem, motyw wahadła, badania metaloznawcze
Keywords: Bronze Age, Kurcewo, bronze axe, socketed axe with a loop, pendulum motif, metal analysis

W 2017 roku do Muzeum Archeologiczno-Historycznego w Stargardzie przekazano siekierkę brązową pochodzącą z Kurcewa, pow. stargardzki. Z relacji ofiarodawcy wynika, że odkryto ją na stanowisku 10 (AZP 34-10/48), zarejestrowanym podczas prospekcji terenowej już w 1968 roku. Na jego powierzchni znaleziono wówczas 21 drobnych fragmentów naczyń, których chronologię określono na IX–XI wiek¹. Kolejną weryfikację przeprowadzono w ramach badań AZP w 1994 roku. Zadokumentowano wówczas źródła archeologiczne świadczące o wykorzystywaniu tego obszaru w neolicie (śląd osadniczy), późnej epoce brązu (osada) oraz w średniowieczu (śląd osadniczy).

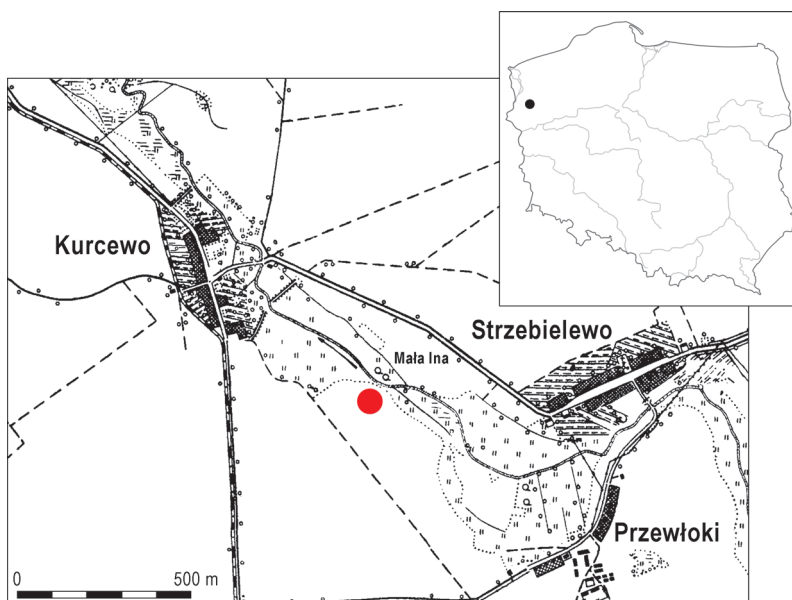
Stanowisko znajduje się na niewielkim wzniesieniu, opadającym łagodnie ku rzece Małej Inie, na jej zachodnim brzegu, w odległości ok. 1 km na południowy wschód od wsi Kurcewo (Ryc. 1).

Stan zachowania siekierki należy ocenić jako dobry. Jedyńm mankamentem jest wąskie, długie na 2,5 cm pęknięcie odchodzące od krawędzi tulejki. Cała powierzchnia zabytku pokryta jest warstwą zielonej, tzw. szlachetnej patyny. Szersze strony mają wyraźnie ścięte boki, co skutkuje sześciokątnym przekrojem korpusu. Profil pionowy ma regularny klinowaty zarys (Ryc. 2). Owalny wylot tulejki ma czytelnie zarysowany

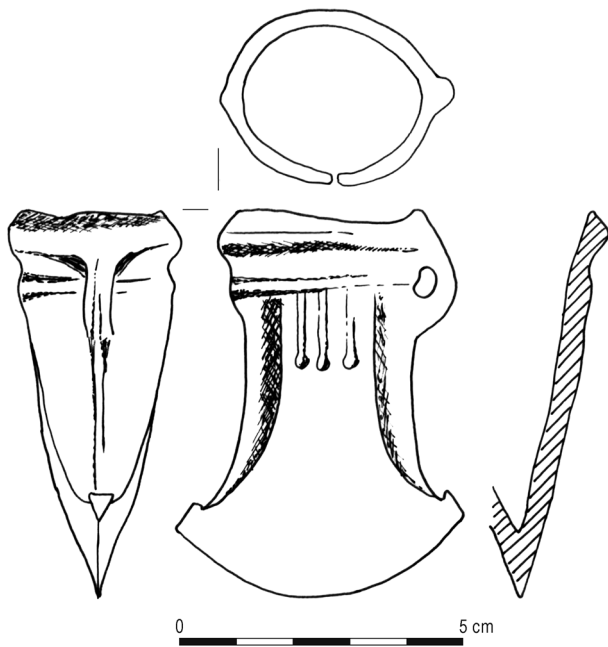
kołnierz, delikatnie przechodzący w pionowe uszko, znajdujące się na jednym z węższych boków. Łukowate ostrze zakończono parą zadziorów. Długość siekierki wynosi 67 mm, średnica tulejki 26–30 mm, szerokość ostrza 51 mm, trójkątne zadziory na jego końcach są wysokie na 6 mm, uszko na bocznej krawędzi ma długość 22 mm i szerokość 6 mm; waga zabytku wynosi 119 g. Siekierkę wykonano wykorzystując dwudzielną formę odlewniczą, o czym świadczą szwy, pozostawione na całej długości boków i na grzbiecie uszka. Na zabytku nie stwierdzono śladów użytkowania.

Siekierkę z Kurcewa zdobi, umieszczone tuż pod kołnierzem przy wylewie, pojedyncze, dookolne, plastyczne żeberko o grubości ok. 4 mm. Na szerszych stronach odchodzi od niego prostopadle grupa trzech równoległych do siebie plastycznych żeberk zakończonych plastycznymi punktami (małymi guzikami). Szerokość ornamentu wynosi 11 mm, długość 15 mm, zaś odległość pomiędzy poszczególnymi żeberkami waha się w granicach 2–3 mm.

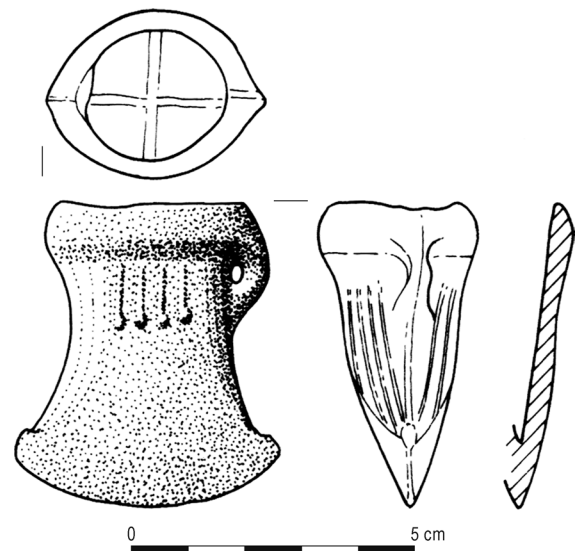
Według typologii Ernsta Sprockhoffa cechy morfologiczne omawianego okazu pozwalają zakwalifikować go do grupy nordyjskich sześciokątnych siekierek tulejkowatych². O krok dalej poszedł Jerzy Kuśnierz, który wydzielił wśród nich dwa

¹ R. Rogosz 1968, 814.² Tüllenbeile in sechseckiger Form (E. SPROCKHOFF 1956a, 91–92).

Ryc. 1. Kurcewo, pow. stargardzki, stan. 10. Miejsce odkrycia siekierki. Oprac.: K. Bucka
 Fig. 1. Kurcewo, Stargard County, site 10. Findspot of the axe. Graphics: K. Bucka

Ryc. 2. Kurcewo, pow. stargardzki.
Siekierka z tulejką i uszkiem. Rys.: K. Bucka
Fig. 2. Kurcewo, Stargard County.
Socketed bronze axe with an ear. Drawing: K. Bucka

Ryc. 3. Brązowa siekierka z tulejką i uszkiem z Pomorza.
Wg: J. KUŚNIERZ 1998
Fig. 3. Socketed bronze axe with an ear from Pomorze.
After: J. KUŚNIERZ 1998

warianty: A i B – stosując się do podanych przez niego kryteriów omawiane narzędzie należy przyporządkować do wariantu B³. Obaj badacze opisują te siekierki jako okazy o prostej formie, często niezdobione, które w połowie wysokości w przekroju poziomym są sześciokątne, przy czym przy tulejce profil ten ma być bardziej zaokrąglony. Ponadto na krawędzi tulejki znajdować się ma dookólne, najczęściej pojedyncze, rzadziej podwójne plastyczne żeberko. Na grzbiecie niewielkiego, lekko spłaszczonego uszka powinien być szew odlewniczy, biegnący przez całą długość zabytku. Wariant B tworzą okazy o długości od ok. 50 do ok. 70 mm, z wyraźnie ściętymi bokami i mocno łukowatym ostrzem, niekiedy mające przy krawędzi ornament w postaci żeberka lub motywu wahadła zegara.

Siekierki sześciokątne występują powszechnie w kręgu kultur pól popielnicowych w całym północnym przybrzeżnym pasie Niemiec, a także w Brandenburgii i Dolnej Saksonii⁴. Z Pomorza znany je przede wszystkim ze skarbów z Rugii oraz pojedynczych znalezisk z Ognicy, pow. gryfiński (dawn. *Nipperwiese, Kr. Greifenhagen*) i Smołdzina pow. słupski (dawn. *Schmolsin, Kr. Stolp*) oraz znaleziska gromadnego z Dzwonowa, pow. stargardzki (dawn. *Schöneberg, Kr. Saatzig*)⁵; ta ostatnia, niezdobiona, z wąskim ostrzem, jest ich archaiczną formą⁶. Przyjmuje się, że okazy o prostych ostrzach mogą pochodzić z IV EB, zaś te których ostrze jest wygięte mogły występować w V EB⁷.

Okazy z zadziorami są rzadkością. Jak dotąd odnotowano tylko cztery egzemplarze, wszystkie zdeponowane na terenie Pomorza. Pierwszą siekierkę znaleziono na Rugii⁸, dwie kolejne znane są jedynie z rysunków i informacji o ich odkryciu na Pomorzu⁹, ostatnią jest ta z Kurcewa. Brak informacji o lokalizacji jednej z pomorskich siekierek jest dość dotkliwy, bowiem sądząc z ryciny egzemplarz ten morfologicznie i ornamentacyjnie był bliźniaczo podobny do tego z Kurcewa (Ryc. 3).

Omawiane narzędzie można także zakwalifikować do północno-zachodnio-europejskiego typu siekierek z tulejką z ornamentem wahadła zegara (*Tüllenbeile mit Uhrpendelmuster*)¹⁰. Do takiej identyfikacji należy jednak podchodzić z pewną rezerwą. Tworząc swą typologię Sprockhoff zasadniczo kierował się cechami makromorfologicznymi, a tylko w jednym wypadku wziął pod uwagę motyw zdobniczy. Doprowadziło to do powstania grupy o szerokim spektrum rozmiarów i kształtów, co – jak ostatecznie przyznał sam autor – uniemożliwiło określenie chronologii tego zbioru. Niemniej, na podstawie jednego zabytku z Rugii, który wchodził w skład skarbu z V EB, Sprockhoff ustalił na datowanie wydzielonego przez siebie typu właśnie na ten okres; największe skupienie siekierek z ornamentem wahadła zegara zarejestrował on w dorzeczu Łaby, a szczególnie w jej środkowej części.

W świetle powyższych uwag motyw wahadła umieszczany na siekierkach z tulejką należy traktować jako cechę wyróżniającą, jednak nie na tyle, by mogła być podstawą dla wydzielenia kolejnego wariantu w ramach przyjętej klasyfikacji. Dlatego też skłaniam się do wykorzystania tu podziału Jerzego Kuśnierza i przyporządkowania zabytku z Kurcewa do nordyjskich siekierek sześciokątnych wariantu B.

³ J. KUŚNIERZ 1998, 72–76.

⁴ E. SPROCKHOFF 1956a, 92 – tam literatura; E. SCHANZ 2008.

⁵ E. SPROCKHOFF 1956a, 91–92; J. KUŚNIERZ 1998, 72–76.

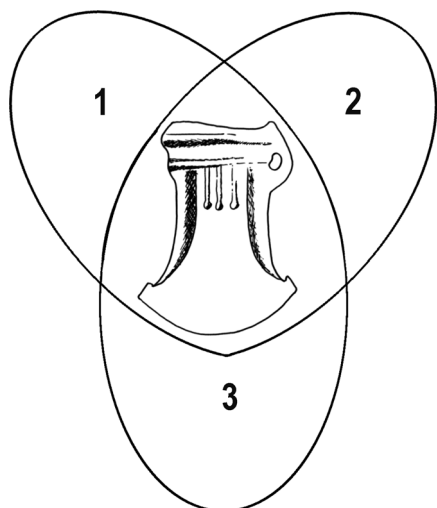
⁶ E. SPROCKHOFF 1956b, tabl. 6:16.

⁷ E. SPROCKHOFF 1956a, 91; W. BLAJER 2001, 83.

⁸ E. SPROCKHOFF 1956b, tabl. 6:5.

⁹ E. SPROCKHOFF 1956b, tabl. 9:5; J. KUŚNIERZ 1998, tabl. 28:613.

¹⁰ E. SPROCKHOFF 1956a, 95–96.

Ryc. 4. Siekierka z Kurcewa, pow. stargardzki – schemat wzorców stylistycznych: 1 – nordyjskie (sześcioboczna tulejka, uszko), 2 – pomorskie (zadziory na ostrzu), 3 – zachodnie (motyw wahadła zegara). Oprac.: K. Bucka

Fig. 4. Axe from Kurcewo, Stargard County – scheme of stylistic patterns: 1 – Nordic (hexagonal socket, ear), 2 – Pomeranian (spiked edge), 3 – western (pendulum motif). Graphics: K. Bucka

Jak wykazano wyżej, motyw wahadła zegara nie jest pomysłem lokalnych metalurgów, lecz zachodnich¹¹, a za sześciokątą formę siekierki odpowiedzialni są rzemieślnicy nordyjscy. Jedynie zadziory na ostrzu należą uznać za koncept wytwórców pomorskich – okazy z tak ukształtowaną częścią tnącą dotychczas znajdowane są tylko na Pomorzu. Siekierka z Kurcewa jest wynikiem połączenia tych trzech idei (Ryc. 4). Bez wątpienia stanowi ona kolejną przesłankę w dyskusji o poziomie rozwoju i kierunkach czerpania wzorców wytwórczości brązowej na terenie Pomorza w późnym okresie epoki brązu.

Do wywodu wiele mogą też wnieść wyniki badań metaloznawczych, dlatego zdecydowano o zawarciu ich w niniejszym opracowaniu¹². Wyniki zestawiono względem zawartości składników metalicznych (Ryc. 4). Siekierkę z Kurcewa wykonano z brązu dwuskładnikowego, miedziowo-cynowego (Cu-Sn), z podwyższoną zawartością ołowiu (Pb), który przy takim poziomie można uznać za celowy składnik stopowy. W składzie stopu stwierdzono relatywnie niewielką ilość innych pierwiastków, wśród których największy udział ma cynk (Zn). Jego podwyższona wartość koresponduje z obniżoną zawartością arsenu (As) i antymonu (Sb). Kolejną zauważalną cechą jest absencja rtęci (Hg), przy niewielkiej ilości kobaltu (Co) i niklu (Ni), co może sugerować, iż siekierkę wykonano z przetopionych rud miedzi¹³.

Wyniki badań metaloznawczych, tak jak i analiza cech mikro- i makroskopowych, ujawniają nieprzeciętność siekierki z Kurcewa oraz wysoką wiedzę metalurgiczną jej wytwórcy. Profil stopowy wykazał (Ryc. 5), że została ona wykonana

Pierwiastek	wt%
Krzem (Si)	0,063
Siarka (S)	0,086
Mangan (Mn)	0,007
Żelazo (Fe)	0,022
Kobalt (Co)	0,018
Nikiel (Ni)	0,073
Miedź (Cu)	87,877
Cynk (Zn)	0,197
Arsen (As)	0,049
Srebro (Ag)	0,033
Cyna (Sn)	9,800
Antymon (Sb)	0,001
Ołów (Pb)	1,742
Bismut (Bi)	0,032

Ryc. 5. Kurcewo, pow. stargardzki. Siekierka z brązu. Uśrednione i znormalizowane wyniki pomiarów składu pierwiastkowego (wt%). Oprac.: K. Bucka

Fig. 5. Kurcewo, Stargard County. Bronze axe. Averaged and normalized results of chemical composition (wt%). Graphics: K. Bucka

przede wszystkim z miedzi (Cu 87,7 wt%). Pierwiastek ten należy do metali miękkich i kowalnych. Połączenie go z cyną (Sn 9,8 wt%) pozwoliło na stworzenie stopu o większej twardości i wytrzymałości, a dodatek ołowiu (Pb 1,7 wt%) poprawiło jego leżność i podatność na obróbkę¹⁴.

Wydawać by się mogło, że intencją rzemieślnika było wykonanie wytrzymałego narzędzia, jednak siekierka z Kurcewa takim nigdy nie była. Na jej powierzchni nie ma śladów użytkowania, brak też śladów jej wykończenia (pozostały na niej szwy odlewnicze). Nie jest wykluczone, że powodem porzucenia pracy nad przedmiotem było pęknięcie tulejki. Można też przyjąć, że pojawiło się ono znacznie później, a spowodowały je procesy postdepozycyjne. Przyjmując drugą możliwość za prawdopodobną, należałoby uznać, że siekierka ta miała przeznaczenie ofiarne, manifestować coś, bądź coś lub kogoś reprezentować.

Karolina Bucka
Muzeum Archeologiczno-Historyczne
Rynek Staromiejski 2-4
PL 73-110 Stargard
k.bucka@muzeum-stargard.pl
<https://orcid.org/0000-0001-6088-6892>

Received: 30.10.2019 / Revised: 13.03.2020 / Accepted: 31.03.2020

BIBLIOGRAFIA

KOSTRZEWSKI J. 1958: *Kultura łużycka na Pomorzu*, Poznań.
KOWALSKI Ł., ADAMCZAK K., GARBACZ-KLEMPKA A. 2017: *Wyniki analiz metaloznawczych sztabki miedzianej ze*

¹¹ E. SPROCKHOFF 1956a, 95–96; J. KOSTRZEWSKI 1958, 196; J. KUŚNIERZ 1998, 73.

¹² Analizę (CL 20255) wykonano w Laboratorium Bio- i Archeometrii IAE PAN w Warszawie.

¹³ Ł. KOWALSKI, K. ADAMCZAK, A. GARBACZ-KLEMPKA 2017, 105.

¹⁴ Por. P. MAKAROWICZ, A. GARBACZ-KLEMPKA 2014, 274, 278.

Skołoszowa, stanowisko 31, pow. jarosławski, woj. podkarpackie, [w:] M. Rybicka (red.), *Wielokulturowe cmentarzysko w Skołoszowie, stanowisko 7, pow. jarosławski w kontekście osadnictwa z neolitu i wczesnej epoki brązu we wschodniej części Podgórza Rzeszowskiego*, Rzeszów, 105–111.

KUŚNIERZ J. 1998: *Die Beile in Polen III (Tüllenbeile)*, Prähistorische Bronzefunde IX/21, Stuttgart.

MAKAROWICZ P., GARBACZ-KLEMPKA A. 2014: *Osada metalurgów w Szczepidle nad środkową Wartą. Z badań nad wytwórczością z brązu w II tys. BC*, FAP 50/2, 261–283.

ROGOSZ R. 1968: *Odkrycia. Powiat Pyrzycki*, MZP XV, 814–815.

SCHANZ E. 2009: *Kurze Fundberichte 2008. Broock, Lkr. Demmin, Fpl. 14*, BMJ 56, 349.

SPROCKHOFF E. 1956a: *Jungbronzezeitliche Hortfunde der Südzone des nordischen Kreises (Periode V). Band I*, Kataloge des Römisch-Germanischen Zentralmuseums 16/2, Mainz.

SPROCKHOFF E. 1956b: *Jungbronzezeitliche Hortfunde der Südzone des nordischen Kreises (Periode V). Band II*, Kataloge des Römisch-Germanischen Zentralmuseums 16/2, Mainz.

BRONZE SOCKETED AXE WITH A LOOP FROM KURCEWO, STARGARD COUNTY

SUMMARY

In 2017, a bronze socketed axe with a loop and prominent barbs on the blade was discovered at the Kurcewo 10 (AZP 34-10/48), site in north-western Poland (Fig. 1). Due to the shape of the profile, thickening near the edge and the decorative motif, the tool was classified as hexagonal axe of variant B (Fig. 2). The artefact was dated to the Bronze Age Period V. It was established that the specimen from Kurcewo combines three different stylistic designs: a Nordic hexagonal profile and loop, a western pendulum motif and Pomeranian barbs on the blade (Fig. 4). The results of chemical composition analyses revealed that the artefact was made of two-component (Cu-Sn) bronze, with elevated lead (Pb) content, considered a deliberate component of the alloy. A relatively small amount of other elements was found in the alloy composition, with zinc having the biggest share (Fig. 5).

The results of the analyses conducted make it doubtful that the axe could have been used as a tool and seem to indicate its representative function.

Translation: Kinga Brzezińska